

Don't Think of 'Foro de Ermua'

Iñaki Soto Nolasko

Gara egunkariaren zuzendaria eta filosofian lizentziaduna

«Egun on, Joxe Azurmendi naiz, eta Mikel Azurmendirekin amankomunean dudan gauza bakarra abizena da». Horrela hasten zuen Joxe Azurmendik lehendabiziko eguneko klasea, 90eko hamarkadan, Filosofia Fakultatean. Demokraten eta biolentoen garaia zen: ez soilik liburuarena, baizik eta euskal gatazka moralarena. Gu gazteak ginen, baita eroak ere.

Aldi berean, Mikel Azurmendiren klasean George Lakoff eta Mark Johnson-en *Methafors We Live By* liburuaren gatzelaniazko bertsioa irakurtzen genuen. Hautaketa bibliografiko horren arrazoia honela azaltzen zuen Mikelek: Lakoff Chomskyren jarraitzailea zen, bere teoria propioa garatzen hasi zen arte. Mikelen iritziz, Lakoff «damutua» zen –terminoa berea da–, eta, zentzu horretan, iritziz aldatzearen bertuteen erakuslea, besteak beste. Niri liburua izugarri gustatu zitzaidan, teoria orokor gisa zalantzak eragin zizkidan arren.

Askoz geroago, Lakoffen *Don't Think of an Elephant!* irakurtzen ari nintzenean, garai haietako paradoxa honetaz konturatu nintzen: Joxe Azurmendik Lakoffek defendatzen duen marko horietako bat eman zigun. Gutxienez, boteretik ezarri nahi ziren marko horiek konbatitu zituen, Euskal Herrian pentsatutako alternatiba bat eraikitzen lagunduz. Beste era batera esanda, euskal filosofoen gure belaunaldiak Azurmendik –Joxek– eskaini zizkigun kategoria epistemologiko, antropologiko eta etikoen arabera pentsatzen du. Hein handi batean.

Gure arduradun politiko gehienak, kulturgile asko eta zenbait komunikabide, ordea, elefantean pentsatzen tematuta daude. Elefante hori antiterrorismoaren eta antiinsurgentziaren doktrinak dira. Azurmendik behin eta berriz salatu duen sinplekeriaren, dogmatismoaren eta akritikotasunaren ondorioz, zenbait alorretan elefante hori hazi egin da. Zenbaiten kasuan abantailakeria politikoa ere egon badago. Beste zenbaitetan, nagikeria intelektual hutsa da. Azurmendiren omenezko kongresu batean, biak ala biak salatu behar dira. Alternatibak eskaintzea ere derrigorrezkoa da (ondotxo dakigu Azurmendiri zenbat gustatzen zaion Leninen «Zer egin?» galdera).

Oharra: ur-jauzien, urmaelen eta erreken kontu horri helduz, ni filosofiaren ozeano sakonetan igeri egitetik kazetaritzara pasa naiz. Kazetaritza metafora horren justu kontrakoa da: alegia, hondartza zikin batean egunero-egunero hankak bustitzea bezala da, besterik ez. Hortaz, honako hau ez da ur-jauzia izango; baina busti, jakina bustiko naizela.

Bigarren ohar bat ere egin nahi nuke hemen, hitzaldian egin ziren galderei erantzunez sortu zena: ikusi denez, fuerte hasi naiz. Izan ere, Azurmendiren omenezko ekitaldia denez, uste dut, hark esandakoak gogora ekartzeaz gain, haren espiritua eta tonua ere errebindikatu behar direla. Zentzu horretan, Azurmendiren testuek badute eskema tipiko bat. Dena trumoi batekin hasten da, ostiko hegalari makarra batekin, zartako gupidagabe batekin. Horren adibide gisa, berdin har daiteke *Espainolak eta euskaldunak* liburuen sarrera –Sánchez Albornoz in memoriam–, edo klaseak hasteko erabiltzen zuen eta goian aipatu dudan azurmenditarrei buruzko sententzia. Jarraian, auzia mahai gainean jartzeko erabilitako kolpe horren ostean, irakasle eskolastikoak bere jakintza hedatzen du, ideiak eta testuak lotuz, paregabeko ezagutzaren erakusle, eta kontzeptuak sistema baten barruan kokatzeko maisutasuna erakutsiz. Amaitzeko, itxaropenari bide egiten zaio. Hasierako ostikoa bezain sakona den mezu eraikitzaile batekin, gure herria, herritarrak eta kultura gogoan izango dituen programa baterako zertzeladak marrazten dira. Gurea borrokari esker desagertuko ez den komunitate bat delako. Edo, sikiera, horrela izan dadin gure esku dagoen guztia egin behar dugulako. Horixe da, bada, Azurmendiren testuek errepikatu ohi duten eskema; eta horixe izan da, bada, nire hasierako trumoi edo ostikoa.

Betiereko itzulera, euskal politikagintzan eta moralgintzan

Demokratak eta biolentoak, Oraingo gazte eroak eta Euskal Herria krisian liburuez ariko naiz hemen. 1997, 1998 eta 1999koak dira, hurrenez hurren. Azurmendik *Barkamena, kondena, tortura. Estatua kontzientzien kontrolatzailea* (2012) ere talde berean kokatzen du, baina nik ez diot lan horri erreparatuko, lau liburuek aztergai antzekoa duten arren, ni beste hiru liburuek agertu ziren garai historiko horretaz arituko naizelako.

Koka gaitezen testuinguruan: Ajuria Eneko paktutik hamarkada bat igarota zen; Lasa eta Zabalen gorpuek herriratu zituzten pixka bat lehenago; lazo urdinaren eta 'Euskal Herria Askatu'-ren konfrontazio garaia zen; Miguel Angel Blanco laster hilko zuen ETAk; *Egin* itxiko zuten; Mahai Nazionala kartzelatu zuten; oraindik ez zen 600 preso langa gaudituko (2002an gaudituko zen, 650 presorekin). Hemen, torturatu egiten zen. Gure fakultatean, Foro de Ermuaren ernamuina loratzen hasi zen garaia zen. Balioen Filosofia Sailean etikaz eztabaidatzea garai batean Moskun teologiaz hitz egitearen pareko zen. Aipatua dudan Mikelez gain, talde hartan zeuden Carlos Martinez Gorriaran, Aurelio Arteta eta Sara Torres ere, besteak beste. Baita Fernando Savater ere, espiritu gisa bada ere. 1996 eta 2001 artean, Pello Salaburu zen UPV/EHUko errektorea.

Zenbat gauza aldatu dira garai hartatik hona? Ez gutxi. Bat eta bakarra aipatzeagatik, ETA desegin egin da. 2011n bere jardura armatua bertan behera utzi zuen, behin betiko. Duela bi urte, 2018an, desegin egin zen. Aurreko urtean, unilateralki, gizarte zibilaren laguntzaz, armagabetu egin zen Baionan. Gaur egun 246 preso daude EPPKn.

Azken asteetan, Azurmendiren aipatutako testuak irakurtzen igaro ditut gauak, egunez egunkarian aktualitate politikoaz arduratzen nintzen bitartean. Bien arteko kontrastea izugarria da. Ez gure errealitate soziopolitikoan izan diren aldaketa

sakonengatik, baizik eta diskurtsoen artean dauden antzekotasun tamalgarriengatik. Izan ere, Azurmendik identifikatu zituen tranpa guztiak errepikatzen ari dira gaur egun.

Urrutiago joan gabe, har dezagun duela gutxiko polemika: Jose Ramon Lopez de Abetxukok, 31 urtez kartzelan egon den ETako militanteak, Gasteizko UPV/EHUko campusean hitzaldia eman behar zuen, larriki gaixo dauden presoiei buruz. Gaia asko laburbilduz, zera gertatu da: PPko Carlos Urkijok hitzaldia debekatzeko eskatu zuen, ardura unibertsitatearen gainean jarritz; Jesus Lozak, Madrilgo gobernuaren ordezkariak, ekitaldia legala zela adierazi zuen, baina zilegitasun etikorik ez zuela esan eta Sareri atzera egiteko exijitu zion; Josu Erkorekak, Lakuako gobernuaren bozeramaileak, ekitaldia desegoki ikusi zuen, eta Jonan Fernandezek, gobernu horretan giza eskubideez arduratzen denak, «gauzak beste era batera egin daitezkeela» esan zuen. Berak, ordea, ez du ezer egingo. Besteek zer egin behar duten eta zer ez duten egin behar esateko dagoena ez da ezeren arduraduna, baizik eta garai bateko maisu edo gaur egungo apaiza da.

Azurmendik jokabide horiek aski ongi identifikatu zituen aztergai ditudan idazlan haietan:

Anbigüotasun horretan mugitzen gara egunero: positiboa da Giza Eskubideak publikoki eta legalki onartuak egotea, kontzientzi gradu baten aitortza eta espresioa baita, eta pedagogikoa kontzientzia horren indartzeko eta bultzatzeko (herri baten lehenengo pedagogo bere erakunde publikoak dira); praktikan aginteak berak Eskubide horiek zapaltzea, edo zapalketaren ezkutatzaila bezala bera ibiltzea, kontzientzia haren burla bat da eta kontzientziaren hondatzaile kaltegarria. (Azurmendi 1999: 68)

Orain, ordea, pauso bat aurrerago doaz. Edo atzerago; perspektiba kontua da. Dena baita erlatiboa. Aspaldi, ETA zegoenean, biolentziaren eta biolentoen garaian, giza eskubideez hitz egin behar zen, halabeharrez. Baita legeaz ere. Beraiek baitziren demokratik, eta demokrazia, beraientzat, legearen sinonimoa da. Ezin zen askatasunaz edo justiziaz hitz egin. Horiek aitzakiak ziren, biolentziaz ez hitz egiteko, giza eskubideez ez aritzeko. Orain, ordea, ETarik gabe, uneotan dagoen biolentzia bakarra estatuak preso horien eta beren senideen aurka egiten duena denean, sentipenez hitz egin behar da. Hitz egin, edo, hobe, isildu. Lehen batzuen eskubideez eta besteen biolentziaz soilik hitz egin behar zen bezalaxe, orain haien sentipenez soilik hitz egin daiteke. Eta nork eta noiz hitz egin dezakeen Madrilgo ordezkari batek esango du, dirudienez. Edo euskal moralista batek.

Horretaz ari garela, aurten Pello Salaburuk erretiroa hartu du. Unibertsitatetik, esan nahi da, moralgintzan lanean serio jarraitzen duelako. Aipatu polemika horri buruz, errektore ohiaren posizioa honako hau da: alde batetik, adierazpen- eta bilkura-askatasuna daude, baita beren osasuna arriskuan duten presoek giza eskubideak ere. Denak dira giza eskubideak, nik dakidala. Beste aldetik, ETaren zenbait biktimaren sentipenak daude. Gizatiarrak, bai, baina ez giza eskubideen mailakoak, esango nuke nik. Salaburuk ez du zalantzarik, ordea: bere gogo eta bihotza bigarrenekin daude. 30 urtez kartzelan egon den pertsona hori, gaixotasuna ziega batean igaro duena, «asesinoa» da Salabururentzat, eta beti izango da (*sic*). Ondorioz, bere giza eskubideak murriztuta daude, antza, kartzelako kondena oso-osorik bete duen arren. Salabururi

kasu egiten badiogu, pertsona horrek sekula ezingo du nahi duenaz nahi duen eran hitz egin; ez, behintzat, baldin eta biktima batek hala nahi ez badu.

Abiapuntuztat suposa daiteke, oker ez banago isilpean maiz suposatzen den moduan, eztabaidaren markoa Ajuria Eneko Mahaiarena dela; alegia, pro ala contra, (ETAren) indargintzaz bi posizio bakarrik kabitzen dela. (*Ibid.*: 80)

Orain, antza, abiapuntua Foro de Ermua da, baita ‘Acuerdo por las libertades y contra el terrorismo’ delakoa ere, 2000 urtean PP eta PSOEn artean sinatutakoa. Atzerantz goaz, ala aurrerantz goaz?

Zer egin? Alkandora txuria jantzi eta kooperatu

Tentazioa dugu beti eskema berak errepikatzeko, berdin jokatzeko, erreaktiboak izateko. Adibidez, EITBk Urkijoren ildotik jarraitzen badu, guk *Gara*-n zergatik ez kontrako bidea hartu? Esate baterako, idatz genezake honako titular hau gure egunkarian: «Gobernu espainiarraren ordezkariak, Jesus Lozak (PSOE), GALen biktima baten hitzaldia debekatzeko presio egin du». Izan ere, 2019ko abenduaren 10ean Lopez de Abetxukoren aurkako atentatuaren 35. urteurrena bete zen. Edo, are gehiago, idatz genezake beste hau, sarkasmoan eroriz: «Jonan Fernandez ez da giza eskubideez arduratuko, baizik eta sentipenez soilik». Hori egitea, titular horiek erabiltzea, ez da zuzena, ordea, eta epe ertainera efikaza ere ez dela esango nuke.

Hipokrisiaren tentazioa ere hor dago. Zergatik ez kondenatu? Zergatik ez zuen, zuen ustez, Joxe Azurmendik Carreroren atentatua kondenatu? Edo, zergatik ez damutu? Nora eraman du damuak Mikel Azurmendi? Edo, zergatik ez gezurra esan? Baina, egia esatea ez al da hobe?

Azken galdera bat. Edo ez. Zergatik erreproduzitzen dituzte, orduan, marko anker horiek? Zergatik daude hain haserre, irabazi badute? Bada, absolutuen joko maltzur horretan, irabazteko duten modu bakarra bestearen erabateko porrota delako. Eta hori ez da gertatu. Eta hori ez da gertatuko. Bertsio poliziala sinetsi zutelako daude haserre, nire ustez; edo, agian, bertsio polizialaren parte zirelako.

ETAk agian ez du Estatua garaituko, ez dakit ezer. Baina, batzuek horixe bilatzen badute, posible ez dakit izango den, gauza segurua da, ETA polizialki garaitzea, ez dela demokraziak garaitzea izango. (Azurmendi 1998: 138)

Baina, jakina, porrot absoluturik ez dagoen gisan, arrakasta erabatekorik ere ez da existitzen. Errealismo politikoan ez bagara trebatu, ez da errealitatearekin behin eta berriz topo egin ez dugulako –baita haren kontra kolpatu eta erori arte ere–. Ezta Azurmendik abisu eman ez zigulako ere, behin eta berriz.

Ohar filosofiko-kritiko bat egin nahi dut hemen. Besteak beste, Azurmendik Isaiah Berlin deskubritu zigun. Erlatibismoari buruzko bere tesietan, pentsalari juduaren eragina nabarmena da, Azurmendik berak aitortzen duenez. Berlinek pluralismo deitzen duenari, ordea, Azurmendik erlatibismo deitzen dio. Nire ustez, hautu terminologiko

horretan garai hartako eztabaida politiko-moralek eragina izan zuten. Kontzeptuei buruzko ulermen desberdinak ere egon daitezke hautu terminologiko horren atzean, jakina. Baina, nire ustez, pluralismo kontzeptua doiagoa da.

Gurera itzuliz, gauza konplexuak sinpletzeko joera gogor salatu du Azurmendik, behin eta berriz. Zenbait gauza, ordea, sinple azaldu daitezke eta azaldu behar dira. Etikan, hain justu, ume batek (ez Nikomakok, ezta Amadorrek ere; edozein umek) ulertzeko bezain sinple azaldu beharko lirakeke. PSOE eta GAL ez dira gauza bera izango –badakizue logika ez dela nire espezialitatea, baina ulertzen da zer esan nahi dudan, Jesus Lozak beste aldera begiratzen duen arren–, baina ezta GAL eta ETA ere. Pertsona bat hiltzea eta autobus bat erretzea ez dira gauza bera. Azurmendiren hitzetan, «Hipercorren eta poste elektriko bat botatzearen artean razionalitate mailak bereizteak eta eztabaidatzeak» posible beharko luke izan (Azurmendi 1999: 80). Era berean, erakunde armatu batek pertsona bat hiltzea eta erakunde publiko batek pertsona bat hiltzea ez dira gauza bera. Ume bat eta militar bat hiltzea ezin dira etikoki berdin ebaluatu. Biolentzia eta biolentziak daude. Biolentzia martxan dagoenean, ezin da existituko ez balitz bezala jokatu. Biolentzia ez dagoenean eta badagoenean ezin da berdin jokatu.

Marko okerrak haustearekin batera, alternatibak eraiki behar dira. Adibidez, kooperatibismoa sozialismoa dela baieztatzen du Azurmendik *Gizabere kooperatiboaz* (2016) liburuan. Kongresuaren beste atal batean eztabaidatu dute horretaz, jakina, baina esaldia gogoratzeak grazia egin dit. Izan ere, Azurmendiren bizitza, ibilbidea eta pentsamendua aztertzerakoan, sarri aipatzen da harengan Arantzazuk izan zuen garrantzia, eta argi dago izan zuela eraginik; baina niri berdin egiten zait aipagarri ondoan dagoen Arrasatek Azurmendirengan izan zuen eragina.

Duela gutxi, Argalari buruz Mertxe Aizpuruak idatzi duen biografia irakurri dut. Bide batez, gogora datorkit Lorea Agirrek Azurmendiri egindako elkarrizketa zabal eta bikaina; bertan, Azurmendik Alemanian sasira pasa zenekoa kontatzen du, frankismoaren indar polizialeatik ihesi ezkutatu zenean, Carreroren aurkako atentatuarekin lotu zutelako. Ezaguna denez, Argala izan zen atentatu horren egileetako bat.

Tira, noan harira. Aizpuruaren liburuan, Jose Miguel Beñaran eta Txomin Iturberen arteko pasarte kurioso bat kontatzen da. Argalak Txomini sozialismoa zer den galdetzen dionekoa, hain zuzen ere. Arrasatearrak, berarengan ohikoa omen zen umoreaz, zera erantzuten dio, gutxi gorabehera: «Niretzat sozialismoa igandean alkandora txuria jantzi, familiarekin mezara joan eta ondoren herriko plazan seme-alabekin pilotan jokatzeta da». Geroago, oker ez banago Peixotori, ideari bueltaka Argalak honelako zerbait esango zion: «Txominena ez da, jakina, sozialismoa, eta berak ere badaki. Baina berak herriarentzat zorientasuna nahi du, eta hori ere ez dago gaizki».

«Oraingo gazte eroak» kontzeptuak adiera desberdinak har ditzake testuinguru horretan. Euskal erresistentziaren eta diktaduraren logikan, ETAkoei esateko beste modu bat zen, modu zabarragoan «erakundea» edo «enpresa» esan zaien bezalaxe. Nemesio Etxanizen jatorrizko esanahian, Txillardegiren kintakoak ziren ETaren sortzaileak. Txillardegi 1929an jaio zen, eta Federiko Krutwig 1921ean. Ondorengo gazte eroak, ordea, beste belaunaldi batekoak dira. Carrero hil zuen ETaren kinta 40ko

hamarkadan jaio zena da. Txomin Iturbe 1943koa da, eta Argala 1949koa. Azurmendi bera 1941ean jaio zen. Diziplina batez harago, «oraingo gazte eroak» belaunaldiak identifikatzeko formula gisara ere uler daiteke.

Gaur egun dugun Euskal Herria ez da ez Argalaren sozialismoa, ez Arizmendiarrietaren kooperatibismoa, ezta Txominen zoriontasun erabatekoa ere, inondik inora. Baina, diot, gaur egun dugun Euskal Herria Argalaren, Arizmendiarrietaren eta Txominen Euskal Herri horretatik gertuago dagoela. Bide batez, Azurmendik pentsamenduarekin marraztu digun nazio aberats eta justu horren antz handiagoa duela uste dut. Hori ospatzeko ere izan da *Joxe Azurmendi. Euskal pentsamenduaren ur-jauzia* kongresua.

Bibliografia

- Azurmendi, Joxe (1997): *Demokratak eta biolentoak*, Donostia, Elkar.
— (1998): *Oraingo gazte eroak. Gogoetak ETArek sorrera inguruko kultur giroaz eta gaurkoaz*, Irun, Luma Liburuak.
— (1999): *Euskal Herria krisian*, Donostia, Elkarlanean.

JAKIN

Martin Ugalde Kultur Parkea
Gudarien etorbidea, 29
20140 ANDOAIN
943 21 80 92
jakin@jakin.eus
www.jakin.eus